

RAQAMLI IQTISODIYOT VA U HAQIDAGI TUSHUNCHALARNING KENGAYISHI

Arifdjanov Maxmud Marifjanovich

TATU, mustaqil tadqiqotchi

Jamiyat bo'ylab raqamlashtirishning jadal rivojlanishi va tobora ko'proq raqamli mahsulotlarning paydo bo'lishi boshqaruv hisobi mutaxassislaridan raqamli iqtisodiyotning asoslarini tushunishni talab qiladi, bu esa sezilarli raqobatbardosh ustunlikni anglatadi.

Raqamli texnologiyalarning tarqalishi ko'pgina mamlakatlarning tarix, jamiyat va iqtisodiyotini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi. Shu bilan birga, axborot va kommunikatsiya makonida global inqilob ro'y bermoqda. Tez raqamlashtirish inson hayotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatdi. Natijada, u davlatga siyosiy, madaniy, iqtisodiy, moliyaviy va ijtimoiy sohalarda ham ta'sir ko'rsatdi. O'zbekistonda 2030-yilgacha mo'ljallangan raqamli iqtisodiyot dasturi federal darajada qabul qilingan va mintaqaviy darajada qo'shimcha ravishda qo'llab-quvvatlanadi.

Ijtimoiy-tarixiy rivojlanishning har bir bosqichida iqtisodiyot tom ma'noda mantiqiy va tushunarli bo'lgan raqamli makon turini ifodalagan. Har qanday biznesning ishlash ko'rsatkichlari, shuningdek, iqtisodiy atamalar raqamlarda ifodalangan va ifodalangan. Foyda, zarar, xarajatlar, daromad, soliq miqdori va stavkalari, soliq bazasi, inflyatsiya darajasi, byudjet taqchilligi (profitsit), YaIM hajmi, asosiy foiz stavkasi va boshqalar.

Barcha raqamli ko'rsatkichlar hujjatlarda, jumladan, mikro va makroiqtisodiy ma'lumotlarda umumlashtirilgan. Ular mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini ishlab chiqish, tasdiqlash va keyinchalik amalga oshirish va natijada uning moliyasini rivojlantirish uchun zarurdir.

Hozirgi raqamli bosqich, birinchi navbatda, innovatsion axborot jamiyatini shakllantirishni nazarda tutadi. Bunday muhit quyidagilarga asoslangan:

- yangi raqamli valyutalardan foydalanish;
- iqtisodiy munosabatlarning virtualligi;
- noqulay transport infratuzilmasiga ehtiyojning kamayishi;
- biznes xarajatlarining kamayishi;
- an'anaviy bozorlarning yo'q bo'lib ketishi va boshqalar.

Amerikalik olim Nikolas Negroponte raqamli iqtisodiyot sohasida kashshof nazariyotchiga aylandi. 1995-yilda u o'zining "Raqamli bo'lish" kitobida raqamli iqtisodiyot konsepsiyasini shakllantirdi.

1990-yillarda bir qator mamlakatlar o'z qonunchiligida raqamli atamalardan keng foydalanishni boshladilar. 21-asr boshlariga kelib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tarqatish va rivojlantirish bilan bog'liq me'yoriy-huquqiy hujjatlar tasdiqlandi. Xususan, Global axborot jamiyati uchun Okinava xartiyasi, Tunis majburiyatlari bo'yicha harakatlar rejasi va jamoat hayotining iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy sohalarida postindustrial tendentsiyalarni shakllantirish tamoyillarini belgilovchi boshqa yakuniy hujjatlar qabul qilindi.

5-Fevral, 2026-yil

Raqamli iqtisodiyot asosan raqamli va hisoblash texnologiyalarini va natijada tegishli mahsulotlarni yaratish, tarqatish va qo'llashga asoslangan iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy munosabatlar tizimidir. Bu jarayon asosan quyidagilarga ta'sir qiladi:

- korporativ faoliyat;
- turmush tarzi, ta'lim va bandlik;
- davlat va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro ta'sir mexanizmi, shu jumladan turli muhim xizmatlarni olish.

Ikkinchisi tobora keng tarqalgan bo'lib bormoqda, investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun tubdan yangi biznes modellari va texnologiyalari joriy etilmoqda. Moliya sanoati raqamlashtirishda yetakchilar qatorida:

- onlayn bank;
- elektron to'lovlar;
- kraudfanding;
- kredit xavfini baholash uchun skoring modellari;
- investitsiya robot-maslahatchilari;
- bulutli saqlash;
- kriptovalyutalar, blokcheyn;
- P2P kreditlash.

Korxona elektron texnologiyalari biznesni boshqarish, nazorat qilish va tahlil qilish, shuningdek, mahsulotlar, xizmatlar yoki ishlarni sotish bilan bog'liq. Ko'pgina moliyaviy mahsulotlar (kreditlar, investitsiyalar, to'lovlar va boshqalar) onlayn yoki mobil aloqa orqali mavjud bo'lmoqda. Smartfon orqali soliqlar yoki kommunal to'lovlarni to'lash, bank veb-saytida onlayn ariza topshirish orqali kredit olish yoki fond birjasida onlayn aksiyalar sotib olish endi ajablanarli emas. Internetga kirish imkoni bo'lsa, ma'lumotlarga istalgan vaqtda istalgan joyda kirish mumkinligini anglatadi.